

YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ

Begüm Köse*

ÖZET

Yoksulluk, toplumun büyük bir çoğunluğu ve toplumsal kurumlar tarafından istenmeyen bir durum olarak kabul edilip önlenmeye çalışılan, insanlık tarihi boyunca sürekli var olmuş ve şiddetini gittikçe arttırarak var olmaya devam eden ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları olan çok yönlü bir sorundur. Özellikle, 1980'lerden sonra küreselleşme sürecinin dinamiğini oluşturan neo-liberal politikalar, dünya çapında yoksulluğun yaygınlaşmasında ve derinleşmesinde büyük rol oynamıştır. Bu süreçle birlikte, işsizlik, sosyal adaletsizlik, kamu hizmetlerinde kısıtlamalar, gerek ülkeler arasındaki gerekse ülke içindeki gelir dağılımındaki adaletsizlikler artmış ve yoksulluk gitgide büyüyen bir sorun haline gelmeye başlamıştır.

Bu çalışmada, küreselleşme süreci ile beraber ekonomik sistemde meydana gelen değişimlerin yoksulluğun artışında ve derinleşmesinde nasıl bir etkide bulunduğu tartışılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, küresel yoksulluğun artışına neden olan işgücü piyasalarındaki değişimler ve uluslararası kuruluşların politikaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Küreselleşme, Yoksulluğun Küreselleşmesi, Yapısal Uyum Politikaları.

ABSTRACT

Poverty is an unwanted condition which affects negatively the lives and welfare of many millions of human beings. Especially after the 1980s, as consequences of neo-liberal politics and the impact of globalization, poverty has deepened and has become so widespread. Along with those, unemployment, social injustice, decreasing in public spending and inequality in income distribution across the nations and also within the nations has increased and poverty has become one of the greatest challenges we face. This article investigates how the changes

* Araştırma Görevlisi/ Sosyoloji Bölümü /Akdeniz Üniversitesi
İletişim: begumkose@akdeniz.edu.tr

in the economic system which comes along with the globalization process has affected the deepening and spreading of the poverty. In this framework, the policies of the multinational firms and changes in the labor market which lead the global poverty are discussed.

Key Words: Poverty, Globalization, Globalization of Poverty, Structural Adjustment Politics

Küreselleşme kavramı, özellikle 1980'lerden sonra en çok tartışılan kavramlardan bir tanesi olmuştur. Mal, hizmet, sermaye, bilgi ve teknolojilerin uluslararası düzeyde dolaşıma girmesi, ticari engellerin kaldırılması, çokuluslu şirketlerin siyasi ve ekonomik güçlerinin artması sonucunda, uluslar ekonomik, siyasi, hukuksal ve kültürel bağlamda birbirlerine bağımlı hale gelmişler; ve ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel yapılarını yeni dünya düzeninin işleyiş kurallarına göre yeniden tanımlamak ve düzenlemek zorunda kalmışlardır.

Küreselleşme sürecinden yarar sağlayan küçük bir azınlık grup ve kişiler olmakla birlikte bu sürecin dışladığı grup ve kişiler çok daha fazladır. Özellikle küreselleşme sürecinin dinamiğini oluşturan neo-liberal politikaların dünya çapında hâkim olmaya başlaması sonucunda her geçen gün daha büyük bir kitle yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Neo-liberal küresel ekonominin özellikle işgücü piyasalarında meydana getirdiği değişimlerden ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların neo-liberal ideolojiyi Üçüncü Dünya'da yaygın bir söylem haline getirme çabalarından dolayı küresel çaplı bir yoksulluktan veya "yoksulluğun küreselleşmesi" olgusundan bahsetmek mümkündür.

Küreselleşme süreci ile beraber işgücü piyasalarında meydana değişimler küresel yoksulluğun artışında önemli bir rol oynamaktadır. Otomasyon teknolojilerinin gelişmesi ve hizmet sektörüne kayan küresel ekonomi ile birlikte birçok insan ya işsiz kalmış ya da sosyal güvencesi olmadan, düşük ücretli, geçici veya yarım günlük işlerde çalışmak zorunda kalmıştır (Kumar 1999, s. 69). Gorz'a (2000) göre, günümüz toplumunda bizler "*fiilen işsiz olduğumuzu, fiilen yeteneklerinin sadece bir kısmını kullanan kişiler olduğumuzu, fiilen geçici, dönemlik ve "yarım günlük" işçiler olduğumuzu*" az çok kavramaya başlamış bulunmaktayızdır (2000, s. 77). Bir gün sonra bir işe sahip olup olamayacağımızı veya bir işe sahip olabileceksen de bunun ne türden bir iş olacağını bilememe hali olan işgücünün esnekleştirilmesi durumu güvensiz bir işgücüne yol açmış, çalışan nüfus ücret artışı talep etmekten ve haklarını aramaktan korkar hale gelmiştir (Chomsky 2004, s. 31).

Küreselleşme ile beraber sermaye hareketliliği de sağlanmış yani sermayedarlar yatırımlarını, hammadde ve işgücünün daha ucuza satın alınabileceği, vergilerin daha düşük ve sendikal örgütlenmenin daha az olduğu Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne doğru kaydırmıştır. Günümüzün

değişen koşullarında şirketlerin kazançlarını veya üretimlerini arttırmaları amacıyla yedek işgücüne ihtiyaç duymamaları, daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulması durumunda da onları Üçüncü Dünya Ülkeleri'nden, daha ucuz ücretler karşılığında bulabilmeleri, kendi ülkelerindeki işgücünün işsiz kalmasına ve yoksullaşmasına neden olmaktadır (Özbudun 2002, s. 54; Hardt&Negri 2004, s. 147; Bauman 1999, s. 94). Üçüncü Dünya'da düşük ücretlerle çalışan yoksul işçilerin herhangi bir ayaklanmada bulunmaları durumunda ise uluslararası şirketler yatırımlarını ucuz işgücüne sahip alternatif diğer ülkelere kaydırmakta veya taşeron şirketlere başvurabilmektedirler. Bu nedenle, ucuz işgücü arzını gerçekleştiren “yedek ülkeler”in fazlalığı işçi hareketlerinin bastırılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır (Chossudovsky 1999, s. 95).

İşsiz kitlelerin hayatta kalma mücadelesini şiddetlendirip, bir işe sahip olmak isteyenler arasındaki rekabeti arttırıp ücretlerin daha da düşmesine yol açan (Ercan 2003, s. 202-203); işsiz nüfusun fazlalığı yüzünden çalışan nüfusun örgütlenmesini ve ücret artışı talebini engelleyen, kısacası, insanları, işsiz ya da güvencesiz, düşük ücretli, esnek işlerde çalışmaya mahkûm bırakan neo-liberal politikalar sonucunda yoksulluk, yoksul dışlanmış kesimin kuşaklar boyunca içinden çıkamayacağı kısır bir döngüye dönüşmüştür (Özbudun 2002, s. 53-54, 58).

Küresel yoksulluğun artmasında uluslararası kuruluşların “yapısal uyum politikaları” da önemli bir rol oynamaktadır. Yapısal uyum, “uluslararası finansal kuruluşlar tarafından verilecek finansal yardımların koşulu olarak ülkelere dayatılan serbest piyasa yönelimli ekonomi politikaları seti”dir (Soyak 2004, s. 37). Küresel dünyanın baş aktörleri çıkarlar gereği sosyal devletin rolünün azaltılmasını, piyasa ekonomisinin hâkimiyetini, özelleştirmeyi, işçi örgütlerinin zayıflatılmasını, çokuluslu şirketlerin önündeki tüm yasal engellerin kaldırılmasını, uluslararası sermaye için kârlılık getirecek yeni alanların açılmasını istemektedirler (Margulies 2003, s. 8).

İlk kuruldukları zaman Üçüncü Dünya'nın büyümesini ve kalkınması kendilerine amaç edinmiş olan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlar 1980'lerden sonra “yapısal uyum politikaları”nı dünya çapında uygulayan ve dayatan kurumlar olmuştur; ve bu kuruluşlar Üçüncü Dünya ülkelerinin iç politikalarına müdahale etmeye başlamışlardır.

Uluslararası Para Fonu, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan sabit döviz kuru standartını korumak amacıyla kurulmuş, 1970'lerden bu yana da dış borçlarını ödemekte zorlanan Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne krediler vermeyi kendine amaç edinmiştir. Ekonomik açıdan zor durumda bulunan ülkeler özellikle iki nedenden dolayı IMF'ye yönelmek zorunda kalmıştır: Birincisi, bu ülkeler ihracat ve diğer kaynaklardan elde ettiği gelirleri ile dış borçlarını ödemekte zorlandıkları zaman acil ödemelerini karşılamak amacıyla IMF'den kredi almaktadırlar; ikincisi, bu ülkelerin IMF ile kredi anlaşması olmaması durumunda, borç veren özel kurumlar ile Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kamu kuruluşları onlara borç vermeye yanaşmamaktadır. Dünya Bankası da 1944 yılında, savaş sırasında yerli bir olan Avrupa'nın yeniden inşası yardım etmek amacıyla kurulmuş, daha sonraki dönemlerde de Üçüncü Dünya'nın kalkınma çabasına yönelik desteği kendisine amaç edinmiştir. Alt yapıların, yolların, santrallerin, kömür işletmelerinin kurulması gibi projelerin gerçekleştirilebilmesi için Üçüncü Dünya'ya kaynak aktarmıştır. Ancak 1980'li yıllardan sonra verilen krediler yapısal uyum için verilen krediler haline dönüşmeye başlamıştır (Weissman 2004, s. 95-96). Dünya Ticaret Örgütü ise 1995 yılında kurulmuş; ve kısa bir süre sonra IMF ve DB ile aynı amaçlar doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. DTÖ'nün günümüzde ki amaçları şöyle açıklanabilir:

“DTÖ, az gelişmiş ülkelerin dış ticarete, yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji akımlarına daha açık bir hale gelmelerini sağlayarak, çokuluslu şirketlerin hareket alanındaki engelleri kaldırarak, emek ve çevre standartları ve rekabet politikası gibi konuların bu çerçevede gündeme gelmesine yol açarak bu ülkelerin devlet müdahale alanını özellikle sanayileşme politikası açısından önemli ölçüde daraltan bir işleve sahip olduğunu kanıtladı” (Şenses 2004, s. 4).

IMF, DB ve DTÖ gibi kuruluşlar serbest ticareti güçlendirmek ve Üçüncü Dünya Ülkelerini küresel neo-liberal ekonomiye bağlamak istediklerinden dolayı borç almak isteyen Üçüncü Dünya'ya “yapısal uyum politikaları”nı kabul ettirmişlerdir. Neo-liberal politikalarla uyumlu bir dizi politikaları içeren yapısal uyum politikalarını 1986 yılında başlatan IMF'yi arkasından Dünya Bankası izlemiştir. Bu kuruluşlar verdikleri uyum kredileri karşılığında, borçlu ülkelere çokuluslu şirketlerin işgücü ve doğal kaynaklardan yararlanmasını; ticaretin önündeki yasal engellerin azaltılmasını; devletin rolünün küçültülmesini ve kamu sektöründe kitlesel işten çıkarmalarla giderlerinin azaltılmasını; kamuya ait işletmelerin

özelleştirilmesini; devletin ve devletin sağladığı temel toplumsal hizmetlerde kesintiler yapılmasını ve hizmetlerin dağılımı işinin piyasa güçlerine bırakılmasını talep ederek, borçlu ülkelerin ekonomilerini yönetmeye başlamıştır (Weissman 2004, s. 95; Ellwood 2003, s. 45).

Ellwood'a göre Üçüncü Dünya'nın büyük bir kısmı için 1980'ler "kayıp on yıl" olmuştur. Bu ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma hızlarında önemli bir değişiklik olmamış; vergi gelirleri dış borç faizlerini ödemeye yetmediği için tekrar borçlanmak zorunda kalmışlardır. Başka bir deyişle, yeni alınan borçlar üretken yatırımlar için kullanılmak yerine borçların faizlerini ödemek için kullanılmıştır. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin, IMF ve DB'ye aldığı borç miktarından daha fazlasını ödeme yapmak zorunda olduğu gerçeği ve yapısal uyum politikalarının ortaya çıkarttığı olumsuzluklar, bu kurumların borç verilen ülkelere yardım için faaliyette bulunduğu düşüncesinde olanların bu kurumlara karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerine yol açmıştır (Ellwood 2003, s. 45-46). Harvard Üniversitesi'nden "*ekonomik şok terapisi*" taraftarı olan Jeffrey Sachs 1999 yılında uluslararası kuruluşlar hakkında şöyle yazmıştır:

"Dünyadaki en yoksul üç milyar insanın çoğu, hükümetlerin yabancı hükümetler, bankalar, Dünya Bankası ve IMF gibi kurumlara olan geçmiş borçlarından ötürü çok uzun zamandan beri iflas halinde olduğu ülkelerde yaşıyor. Bu ülkeler, IMF'in çaresiz bağımlılıkları haline geldiler... Borçları derhal iptal edilmeli ve IMF eve yollanmalı". (Sach'tan Aktaran: Ellwood 2003, 47).

Diğer yandan da yapısal uyum politikalarını tüm olumsuzluklarına rağmen savunmaya devam edenler Üçüncü Dünya'nın bu politikaları uygulamada kusurlu ve yetersiz bularak neo-liberal küresel ekonominin kök salması amaçlarını devam ettirmişlerdir (Şenses 2004, s. 4).

Chossudovsky'e (1999) göre "*küresel ekonomi ulus devlet kurumlarını etkisizleştiren ve istihdam ile ekonomik etkinliklerin daralmasına hizmet eden bir 'uluslararası alacak tahsilâtı süreci'*" tarafından düzenlenmektedir (1999, s. 15). Üçüncü Dünya ülkelerinin dış borçları nedeniyle IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı yapısal uyum politikalarına mahkûm olması toplumsal açıdan eşitsizliğin artmasına, toplumsal istikrarsızlığın oluşmasına ve yüzbinlerce insanın yoksullaşmasına neden olmuştur. Chossudovsky, küresel ekonominin toplumsal felaketlerini şöyle açıklar:

“Yurtiçindeki alım gücü çöktü, kıtlıklar patlak verdi, sağlık klinikleri ve okullar kapandı, ilköğretim hakkı yüz milyonlarca çocuktan esirgendi. Reformlar, gelişmekte olan dünyanın çeşitli bölgelerinde verem, sıtma ve kolera gibi bulaşıcı hastalıkların yeniden ortaya çıkmasına yardım etti” (1999, s. 37).

IMF, DB ve DTÖ tarafından dayatılan yapısal uyum programları sonucunda sağlık, eğitim, barınma gibi insanların temel hak ve ihtiyaçları olan hizmetlerde özelleştirmelere gidilerek sosyal refah devletinin tasviye edilmesi dünyanın birçok bölgesince yüz milyonlarca insanın yoksulluk içerisinde yaşamaya başlamasına yol açarak işsizlik, açlık, evsizlik, bulaşıcı hastalıklar, zorunlu göçler, ekonomik krizler, savaşlar gibi problemlerle karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur (Soyak 2004, s. 38). Sürekli borçlandırılan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılıkları, onlar tarafından sömürülmeleri ve birer “çevre ekonomisi” olarak kalmaları devam etmiştir (Aldemir 2004, s. 143). Dünya kaynaklarının ve ülke içindeki kaynakların paylaşımı eşitsiz bir şekilde olmuştur: Bir yandan, Kuzey ve Güney arasında gelir dağılımı açısından uçurum diğer yandan da ülke içerisindeki toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikler artmıştır. Özbudun’a (2002) göre *“küreselleşen yoksulluğun Kuzey ve Güney ülkelerindeki ve aynı kesim içinde farklı bölgelerdeki tezahürleri farklıdır. Yeni yeryüzü yoksulluğunun tek ve ortak kaynağı, artan ölçülerde yeni vahşi kapitalizm olarak da tanımlanabilecek neo-liberal politikalar” (2002, s. 54).*

Neo-liberal politikaların dünya ölçeğinde yaygınlaşması ile birlikte sermaye giderek daha az ellerde toplanmaya başlanmış, bu durum sonucunda, *“mülksüz, işsiz ve geçim araçlarından yoksun”* olan kitlelerin sayısı çoğalarak yaşam koşulları gittikçe daha ağırlaşmıştır (Özdek 2002, s. 40). Günümüzdeki küresel eşitsizlik, IMF ve DB gibi kuruluşların kurulduğu tarih olan II. Dünya Savaşı’ı sonrasında bu yana çok daha artmıştır. Birleşmiş Milletler’e göre 1960 yılında dünyanın en zengin ülkelerindeki insanların % 20’sinin gelirleri, en yoksul insanların % 20’sinin gelirlerinden otuz kat fazlayken, bu oran 1997’de yetmiş dört kata ulaşmıştır (Dickson 2001, s. 229). Dünya kaynaklarının paylaşımın oranına bakıldığında ise dünya nüfusunun en zengin %20’sinin dünya kaynaklarının %86’sını tüketirken, en yoksul %80’nin dünya kaynaklarının sadece %14’ünü tükettiği görülmektedir (Danaher 2005, s. 29).

Fideal Castro (2004), neo-liberal küreselleşme sürecinin neden olduğu zengin ve yoksul arasındaki eşitsizlikleri şu şekilde betimler:

“Küreselleşme, hepimizin aynı gemide yolculuk yol alan yolcular olduğumuz gerçeğinin altını çizen nesnel bir gerçekliktir. ... Ama gemideki yolcular çok farklı koşullarda seyahat etmektedir. Çok küçük bir azınlık, ... lüks kameralarda yolculuk yapıyorlar. Temiz su kaynaklarından yararlandıkları gibi bol, besleyici ve dengili bir beslenme rejiminden de yararlanıyorlar. Çağdaş tıbbi hizmetlere ve kültürel olanaklara ulaşabiliyorlar. Ezici bir çoğunluğa sahip ama sefalet içinde sürünen kesimler, sömürgeci geçmişimizde Afrika’dan Amerika’ya köle götüren gemilerdekine benzer koşullarda yolculuk yapıyorlar. Bu gemideki yolcuların %85’i, pis bir ambara tıka basa doldurulmuşlar, açlık, hastalık ve çaresizlik içinde kıvrılıyorlar” (2004, s. 85-86).

1980’lerin sonunda, yoksulluğun aşırı derecede arttıran yapısal uyum politikalarının uygulandığı birçok ülkede –özellikle de Latin Amerika ve Afrika’da- iki tür yoksulluk türü ortaya çıkmıştır. Birincisi, gelirlerinde bir türlü artış olmayan yani gelir yoksulluğuna dayanan geleneksel yoksullar; ikincisi ise önceden yoksul olmayıp, yeni ekonomik ve sosyal değişimlerden dışlanan yoksullardır. Bu ikinci tür yoksulluk türü içerisinde, ekonomik dalgalanmalara göre zaman zaman yoksulluk sınırı altına düşenler ya da emekli maaşlarının reel olarak düşmesi sonucunda onarılamaz şekilde yoksullaşanlar yer almaktadır (İnsel 2001, s. 62-63).

Hardt ve Negri’ye (2004) göre küresel İmparatorluk¹ düzeninin kurbanı olan yoksullar pek çok sayıda insanın yeterli bir gelirden, gıdadan, barınaktan, eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalmasına yol açtığı için küresel yoksulluğa karşı küresel bir mücadele gerekmektedir (2004, s. 145).

1990’ların başından bu yana yeni dünya düzenin ne anlama geldiği ve ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar hem Batı’da hem de yapısal uyum programlarının acımasızca uygulandığı Üçüncü Dünya Ülkeleri’nde giderek büyüyen kitleler tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Kitleler, küresel neo-liberal uygulamaların ortaya çıkardığı yoksulluk, işsizlik, açlık gibi sorunlar karşısında büyük bir öfke içerisinde ayaklanmaya başlamışlardır. Küreselleşme karşıtı hareketlerin ilk çıkış yeri 1999 yılında Seattle’da olmuştur. Seattle, yeni bir dönemin ve yeni bir hareketin çıkışını müjdelediği için çok büyük bir önem taşımaktadır. Seattle’dan sonra *“kapitalizm bir dünya sistemi olduğu ve dolayısıyla onunla ancak dünya çapında bir*

¹ Hardt ve Negri (2003), imparatorluk terimini, *“çağdaş küresel düzeni adlandırmak için”* kullanmaktadırlar (2003, s. 14).

mücadeleyle başedebileceği, hemen her yerde artık bir veri olarak” kabul edilmeye başlanmış (Margulies 2003, s. 9-11) ve heterojen bir yapıya sahip gruplar, küresel liderlerin toplandıklara her ülkeye giderek, toplantıları basmaya ve seslerini tüm dünyaya duyurmaya başarmışlardır.

Neo-liberal küreselleşmenin yıkımlarını gözler önüne sermeye çalışan aktivistler siyasi bir perspektife duyulan ihtiyacı gidermek için adımlar atılmaya başlamışlardır; ve bunlardan en önemlisi Dünya Sosyal Formu’dur (Çoban 2002, s. 379). Barış ve sosyal adalet için *“kadın ve erkek, yetişkin ve genç, yerli halklar, kır ve kentliler, işçiler ve işsizler, evsizler, yaşlılar, öğrenciler, göçmenler, çeşitli meslek sahipleri, her inanç, renk ve cinsel tercihten”* insanlar bir araya gelerek *“servetin az elde birikmesine, yoksulluk ve eşitsizliğin artmasına, yeryüzünün tahrip edilmesine karşı mücadele”* etmektedirler (Şensever 2003, s. 51). Dünya Sosyal Formu’na katılımın giderek artması, başka bir dünyanın mümkün olabilirliğine karşı duyulan inanç, küresel sorunların dile getirilmesi ve bu sorunlara karşı çözüm arayışları içerisinde olunması gelecek açısından önemli bir adımdır.

KAYNAKÇA

- Aldemir, Ş. (2003) *Küreselleşme Aşamasında Yoksulluk ve Refah Politikaları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
- Bauman, Z. (1999) *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, çev. Ümit Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Castro, F. (2004) “Ya Birleşeceğiz ya da Yok Olacağız”, *Küresel Ekonomi ve Demokrasi* içinde, ed. Kevin Danaher, çev. Bilal Çölgeçen, İstanbul: Metis Yayınları, s. 85-94.
- Chomsky, N. (2004) “Küreselleşme”, *Küresel Başkaldırı* içinde, ed. Seyfi Öngider, çev. Aydın Ekim Savran, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, s. 30-32.
- Chossudovsky, M. (1999) *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.
- Çoban, T. (2002) “Yoksulluk Karşısı Sosyal Hareketler”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde, ed. Yasemin Özdek, Ankara: TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No:19, s. 351-379.
- Danaher, K. (2005) *IMF ve Dünya Bankası'na Karşı 10 Neden*, çev. Bülent Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Dickson, M., “Global Inequality”, *Sociology: Introductory Readings*, ed. Anthony Giddens, Oxford: Polity Press, 2001, s. 229-230.
- Ellwood, W. (2003) *Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu*, çev. Betül Dilan Genç, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ercan, F. (2003) *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gorz, A. (2000) *Yaşadığımız Sefalet*, çev. Nilgün Tural, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, M.&Negri, A. (2003) *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, M.&Negri, A. (2004) *Çokluk*, çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnsel, A. (2001) “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:89/Yaz, s. 62-72.
- Kumar, K. (1999) *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Dost Kitabevi.

- Margulies, R. (2003) “Sunuş”, *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu* içinde, çev. Betül Dilan Genç, İstanbul: Metis Yayınları, s. 7-11.
- Özbudun, S. (2002) “Küresel Bir ‘Yoksulluk Kültürü’ mü?”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde, ed. Yasemin Özdek, Ankara: TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No:19, s. 53-69.
- Özdek, Y. (2002) “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde, ed. Yasemin Özdek, Ankara: TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No:19, s. 1-44.
- Soyak, A. (2004) “Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, sayı:125, s. 36-45.
- Şenses, F. (2004) “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, *ERC Working Paper in Economic 04/09*, August 2004, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>.
- Şensever, F.L. (2003) *Dünya Sosyal Formu*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Weissman, R. (2004) “IMF Hakkında Yirmi Soru”, *Küresel Ekonomi ve Demokrasi* içinde, ed. Kevin Danaher, çev. Bilal Çölgeçen, İstanbul: Metis Yayınları, s. 95-110.